

Les societats filials adscrites a la Secció de Ciències Biològiques

JOSEP M. CAMARASA I CASTILLO
Assessor de la Secretaria Científica de l'IEC

1. INTRODUCCIÓ

La Secció de Ciències Biològiques (SECCB) té adscrites, des de la seva creació, el 1989, tres societats filials: la Societat Catalana de Biologia (SCB), la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) i la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA). Totes tres eren ja adscrites a l'antiga Secció de Ciències (SC) abans que aquesta es desdoblés en la SECCB i la Secció de Ciències i Tecnologia (SECCT); les dues primeres, a més, són les més antigues de les societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), i la ICHN el supera en antiguitat, ja que va ser fundada el 1899. També té adscrita la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica (SCHCT), en aquest cas, tal com en el de la ICHN, conjuntament amb la SECCT. La SCHCT, creada el 1991, es tracta en el text sobre les filials de la SECCT.

2. LA SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA

La Societat Catalana de Biologia (SCB) va ser la primera societat filial creada per l'IEC, només un any després de la creació de la SC. Avui, amb 1.800 socis, és la més nombrosa i activa de totes.

2.1. Els temps fundacionals

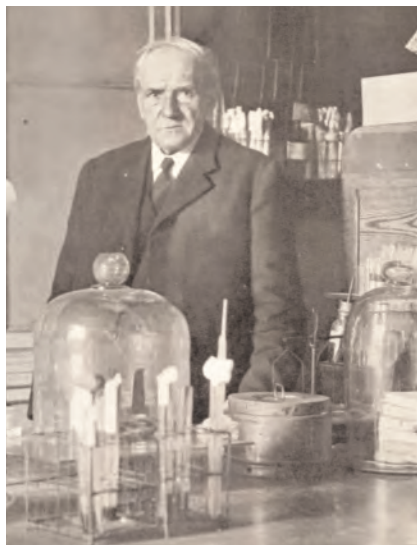
La Societat de Biologia de Barcelona, la primera de les filials de l'IEC, naixia al Laboratori Municipal de Barcelona el 14 de desembre de 1912 sota l'impuls de Ramon Turró i d'August Pi i Sunyer, que en seria el primer president fins a 1918.

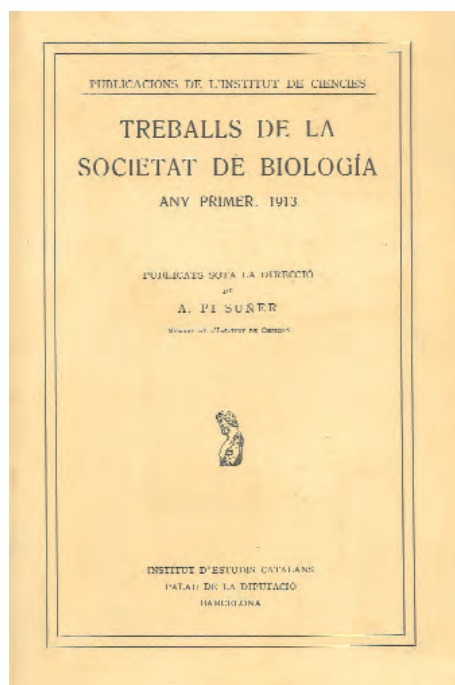
Aquell 14 de desembre de 1912 una dotzena de «biòlegs» (metges, veterinaris, farmacèutics), «uns pocs homes interessats en el conreu de les ciències biològiques pures», per dir-ho en paraules de Pi i Sunyer mateix, s'havien reunit per escoltar i discutir quatre comunicacions. Ramon Turró, el director del Laboratori des de 1906, havia donat la benvinguda als aplegats i havia anunciat que aquell seria el primer acte d'una nova societat científica, la Societat de Biologia de Barcelona, que prenia com a model la Société de Biologie de París, de la qual volia ser «una entitat germana en comunicació i correspondència de treball» i aspirava a rebre l'empareda de l'IEC.

El primer any, de desembre de 1912 a desembre de 1913, ja es presentaren trenta-una comunicacions, a càrrec de Turró, de Pi i Sunyer i d'alguns dels deixebles de Turró, que constituïen l'embrió inicial de la incipient escola biològica catalana.

El 1913 hom publicava el primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* amb el contingut de les sessions científiques de l'any anterior (i de la inaugural del desembre de 1912). En anys successius, fins a 1920, es mantingué la tònica de publicar anualment els treballs presentats a les sessions científiques de l'any precedent. Els treballs de 1920, juntament amb els de 1921, van ser publicats el 1922 formant un sol volum, si bé l'any següent

Ramon Turró al Laboratori Municipal de Barcelona





Coberta dels *Treballs de la Societat de Biologia*

es tornà a la normalitat i es publicà el volum corresponent a 1922. Normalitat efímera, perquè, com a conseqüència del cop d'estat del general Primo de Rivera i la dictadura que aquest imposà, ja no es publicà cap més volum dels *Treballs* fins a 1931.

Inicialment, la Societat de Biologia de Barcelona prenia com a model, tal com hem dit, la Société de Biologie de París. Es tractava d'un model altament selectiu, de corporació tancada, amb un nombre limitat (40) de socis numeraris, com si es tractés d'una acadèmia. Amb escassos retocs, aquest model es mantingué fins a la represa dels anys seixanta, si bé el límit del *numerus clausus* es va anar desplaçant a mesura que creixia el nombre potencial de numeraris, que arribaren a 80 (el doble del previst inicialment) el 1934.

August Pi i Sunyer deixà la presidència de la Societat de Biologia el 1918 per dedicar-se a les seves obligacions com a president del II Congrés Universitari Català i com a diputat a Corts per Figueres en representació del Partit Republicà Democràtic Federal. Ocupà el seu lloc el fins llavors vicepresident Jesús M. Bellido, estret col·laborador d'August Pi i Sunyer i promotor amb ell de l'Institut de Fisiologia.

El 1920 la presidència recaigué en Ramon Turró, sens dubte en reconeixement del seu mestratge, del qual s'havien beneficiat directament o indirecta gairebé tots els socis de la jove Societat. L'ocupà fins a 1924, quan la dictadura del general Primo de Rivera ja li havia imposat la jubilació forçosa i l'allunyament del Laboratori Municipal.

Amb la dictadura no decaigué l'activitat de la Societat de Biologia, encara que sí, com ja hem dit, el seu ritme de publicació. Durant aquest període ocuparen la presidència Pere González, successor de Turró al capdavant del Laboratori Municipal, de 1925 a 1929, i Pere Domingo, també del mateix Laboratori, de 1929 a 1932, de manera que encara ocupava la presidència quan, amb l'ensorrament de la dictadura i l'adveniment de la República, la Societat pogué normalitzar el seu funcionament i començar a recuperar el temps perdut.

2.2. L'etapa republicana

Els primers temps de la República foren per a la Societat de Biologia, principalment, de recuperació del retard adquirit per les publicacions durant l'etapa dictatorial. El desembre de 1931 aparegueren els treballs corresponents a les sessions científiques de 1923 i 1924; l'octubre de 1932, els corresponents a les de 1925, 1926 i 1927 i al llarg de 1933 aparegueren dos volums més endarrerits, els corresponents a les sessions científiques de 1928 i 1929 i a les de 1930 i 1931, i el corresponent a 1932, de manera que les publicacions quedaven normalitzades.

La normalitat, però, fou novament efímera, i només es mantingué per als volums corresponents a les comunicacions presentades a les sessions de 1933 (publicat el 1934) i a les de 1934 (publicat el 1935). El corresponent a les comunicacions presentades el 1935 ja no pogué publicar-se el 1936 per raons fàcils de comprendre però, així i tot, fou enllestí al llarg dels anys de la Guerra i era a punt de distribuir-se a finals de 1938. Malauradament, encara era emmagatzemat a l'Institut de Fisiologia quan les forces franquistes ocuparen Barcelona el gener de 1939 i fou destruït, juntament amb tota la documentació i l'arxiu de la Societat.

Al llarg del període republicà i de la Guerra Civil la Societat de Biologia mantingué les seves activitats al més alt nivell. Fins i tot en plena Guerra, el 1937, se celebrà la commemoració dels vint-i-cinc anys de la fundació de la Societat amb la presència, a més dels membres de la Societat (Leandre Cervera, que n'ocupava la presi-

dència des de 1935; August i Santiago Pi i Sunyer; Jaume Pi-Sunyer i Bayo, fill d'August; Jesús M. Bellido; Josep Puche; Rossend Carrasco i Formiguera; Emili Mira), de Juan Negrín i Camil Soula, catedràtics de Fisiologia, respectivament a Madrid i a Tolosa de Llenguadoc, i el primer, en aquell moment, cap del Govern de la República Espanyola.

2.3. La represa de la Societat sota el franquisme

Amb la fi de la Guerra la Societat hagué de patir l'exili de molts dels seus socis més destacats: August Pi i Sunyer i els seus fills Jaume i Cèsar, Leandre Cervera, Albert i Jordi Folch i Pi, Jesús M. Bellido, Rossend Carrasco i Formiguera i molts altres. Dels que romangueren a Catalunya molts patiren presó o foren desposseïts dels seus càrrecs. Fins a 1954 no hi hagué un primer i tímid intent de represa amb una conferència (clandestina, a casa de Josep Puig i Cadafalch) de Josep Trueta, llavors professor a Oxford, sobre poliomièlitis.

La represa definitiva hagué d'esperar encara fins al 14 de febrer de 1962 i tingué per motors Josep Alsina i Bofill i Pere Babot i Boixeda. Els feren costat, principalment, Agustí Marí i Guinart i Conrad Xalabarder. A casa del primer es feren les reunions preparatòries que havien de conduir a la consolidació de la represa; a la sala de conferències dels Dispensaris Blancs, al carrer d'Alí Bei de Barcelona, que dirigia el segon, tingueren lloc les primeres reunions científiques i assemblees de la Societat que renaixia. Cal dir que la reunió científica d'aquell dia de febrer de 1962 s'anticipà més d'un any a la reconstrucció formal de la Societat, que no tingué lloc fins al 10 d'octubre de 1963, amb una assemblea celebrada a la Sala Lluís Millet del Palau Dalmaes, seu social que Òmnium Cultural havia posat a disposició de l'IEC i de les seves filials, amb el nom renovat de Societat Catalana de Biologia per raons d'homogeneïtat amb la resta de filials de l'IEC que s'havien creat d'ençà dels anys trenta. Abans calgué localitzar els antics membres que estaven disposats a participar en la reconstrucció, aplegar-ne de nous programant activitats atractives i preparar uns Estatuts nous. Ja el 1962, a més de la sessió científica del febrer, se'n celebraren tres més, al març, al juny i a l'octubre, es creà una Comissió Lexicogràfica, s'instituï el Premi per

a estudiants (que, tanmateix, no es convocà fins a 1965) i, l'11 de desembre, en la celebració del cinquantenari de la creació de la Societat, se celebrà la primera de les sessions monogràfiques que, amb el nom de *col·loquis*, s'anaren repetint amb regularitat els anys següents. Aquesta primera tingué per tema el colesterol i les seves connotacions biològiques i patològiques, amb contribucions de Pere Puig Muset, Ramon Casares, Josep Laporte i Ignasi Balaguer.

El 1963 hi hagué sessions científiques el març i l'abril i, finalment, l'assemblea constituent del 10 d'octubre, en la qual s'elegí el primer Consell Directiu des de 1935, amb Josep Alsina i Bofill a la presidència, Pere Domingo a la vicepresidència, Pere Babot com a secretari, Conrad Xalabarder com a conservador, Josep Laporte com a secretari de Publicacions i Pere Puig i Muset i Joaquim Ramis com a vocals. Unes setmanes més tard, el 14 de novembre, se celebrava la primera sessió inaugural de curs, amb una conferència de Lluís Sayé sobre «L'obra antituberculosa internacional». També aparegué el volum 18 dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, amb les comunicacions presentades de febrer a juny de l'any anterior, que reprenia la sèrie que s'havia publicat de 1913 a 1935 i que ha continuat feliçment els anys successius d'ençà d'aquell 1963.

Coberta del volum 18 dels
*Treballs de la Societat Catalana
de Biologia*



A desgrat de les limitacions al dret de reunió i d'associació i a la llibertat d'expressió dels anys finals del franquisme, la Societat reeixí a mantenir amb tota regularitat les seves activitats i també a incorporar nous membres tant entre els professionals com entre els estudiants de les diferents especialitats mèdiques i biològiques. És particularment remarcable l'espectacular creixement dels socis procedents de la Secció de Ciències Biològiques de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, que de només dos dels seixanta-dos socis numeraris que participaren en la refundació de 1963 (tres si hi afegim els vint-i-un socis agregats) passaren a una cinquantena cinc anys més tard, la meitat d'ells estudiants.

2.4. L'expansió dels anys setanta i vuitanta

El mes de gener de 1973 marcà un punt d'inflexió important en la història de la SCB. Accedia a la presidència per primera vegada un biòleg (en el sentit del mot a la segona meitat del segle XX, no en el que li donaven els fundadors de la Societat el 1912), Ramon Parés, que succeïa Josep Trueta. Un dels més eminents representants vius d'aquella «escola biològica catalana» del primer terç del segle XX cedia el càrrec a un home trenta anys més jove que ni havia estat deixeble directe, ni pràcticament havia arribat a conèixer cap dels principals exponents d'aquella escola, que havien hagut de marxar a l'exili el 1939.

L'obertura de la SCB a la societat continuà en aquests anys amb la seva participació en el Congrés de Cultura Catalana, la posada en marxa de sessions conjuntes amb altres entitats, principalment amb la ICHN, que precisament reprenia les seves activitats el 1972, i la represa dels congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, en col·laboració amb l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, amb el Desè Congrés, que tingué lloc a Perpinyà el setembre de 1976.

A partir de 1977 comencen a organitzar-se en el si de la SCB comissions especialitzades, les primeres de les quals van ser les de microbiologia i biologia del desenvolupament. A partir de l'any següent el Consell Directiu inicià una política de foment actiu d'aquestes comissions i de reorientació de les activitats de la Societat, que ben aviat s'ampliaren considerablement i, actualment, ja en són quinze.

La Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT), creada per la Generalitat de Catalunya el 1980, començava a oferir diferents línies d'ajuts a partir de l'any següent. Una d'aquestes línies, la destinada a cursets especialitzats, coincidí en el temps amb dos d'aquests cursets organitzats per la Societat: el primer, sobre enginyeria genètica, el desembre de 1981, i el segon, sobre microtúbuls, el març de 1982. La SCB demanà i obtingué ajuts per a aquests cursos i s'obrí així una nova línia d'activitats que s'ha mantingut molts anys. Una altra línia que s'inicia aquests anys és la de les jornades anuals organitzades per algunes de les seccions especialitzades, moltes de les quals s'han mantingut fins avui.


A partir de 1984, les publicacions reprengueren alè amb la presentació del volum 35 dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*. Recuperant endarreriments, fins a finals de 1985 n'apareixien tres volums i un quart era a punt d'anar a la impremta. També es publicà un nou directori actualitzat i un opuscle d'homenatge al doctor Babot. Tanmateix, les dificultats econòmiques de mitjan anys vuitanta forçaren una nova interrupció de la sèrie *Treballs* entre 1986 i 1989,

cursos
CIRIT-IEC

**AVENÇOS EN L'ESTUDI
DEL METABOLISME**

A càrrec de:
OLAF GEORG ISSINGER,
Universitat Saarlandes, Homburg, Alemanya,
SIMON J. PILKIS,
State University of New York, EUA,
PAOLO M. COMOGLIO,
Universitat di Torino, Itàlia
i **GEOFFREY D. HOLMAN,**
University of Bath, Regne Unit

27 i 30 de novembre
i 10 i 11 de desembre de 1992

 Organitza:
Societat Catalana de Biologia
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

data a partir de la qual va reprendre la periodicitat anual. Des del número 45, publicat el 1994, cada volum dels *Treballs* té caràcter monogràfic.

La Comissió de Lexicografia de la Societat, amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, per la seva banda, publica, des de 1984, els fulls *Què Cal Saber?* La sèrie manté la continuïtat més de vint anys després i s'ocupa de la divulgació de temes relacionats amb la terminologia biològica i amb la llengua en general amb un plantejament didàctic i amè.

2.5. Els anys recents

Si els anys vuitanta havien estat els de les seccions especialitzades, a partir de 1994 comencen a organitzar-se seccions territorials a partir de grups de socis que organitzen activitats fora de l'entorn barceloní. El primer de tots fou un grup de socis de València que començà a actuar a partir de 1993 i el 1994 fou reconegut com a secció pel Consell Directiu. Posteriorment, se n'han organitzat a Lleida, Alacant, Mallorca, Tarragona i Vic. També des de l'any 1991, la Societat organitza cada mes d'agost unes jornades de biologia en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent.

Actualment, les activitats de la SCB són canalitzades majoritàriament per les seves seccions, tret de les sessions ordinàries mensuals, les que organitza conjuntament amb unes altres entitats, o les publicacions. La Societat, tal com declara a la presentació del seu web, manté els objectius bàsics de quan es va fundar el 1912: aplegar els estudiosos de les ciències de la vida i de la salut units per una llengua comuna, i difondre els coneixements i els avenços en l'àmbit de la seva especialitat. L'any 2003, tot just complerts els noranta anys, la SCB fou distingida amb la Placa Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya.

3. LA INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL

La Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) no va néixer com a filial de l'IEC. Ben al contrari, és més antiga que l'Institut mateix i va passar a ser societat filial de l'IEC el 1917, després de llargues i àrdues negociacions, quan ja gaudia d'un ampli reconeixement. Avui, amb prop d'un miler de socis, és una de les filials més nombroses i actives de l'IEC.

3.1. Les dues fundacions de la Institució Catalana d'Història Natural i els primers anys de l'entitat

La ICHN, segona en antiguitat com a societat filial de l'IEC, és més antiga que aquest, ja que fou fundada, inicialment, el 3 de desembre de 1899. Els seus promotors i fundadors foren un grup d'estudiants decidits a «relligar la ciència amb la política [catalanista] com altres ho havien fet amb la història, l'art, la literatura i fins l'excursionisme»: Joan Baptista d'Aguilar-Amat i Banús (1881-1950), Joan Alzina i Melis (1879-1979), Francesc Badia i Guia (1880-?), Josep Balcells i Masó (1878-1952), Josep Maluquer i Nicolau (1883-1960), Salvador Maluquer i Nicolau (1881-1955), Josep M. Mas de Xaxars i Palet (1881-1946) i Antoni Novellas i Roig (1879-1951). La primera Junta Directiva la constituïren Antoni Novellas com a president, Salvador Maluquer com a secretari i Josep M. Mas de Xaxars com a tresorer, que enllestiren uns primers Estatuts el 29 de gener de 1900 i els dipositaren com llavors era preceptiu al Govern Civil el 9 de febrer. La Institució encara havia de trigar algunes setmanes a existir legalment, ja que l'aprovació oficial dels seus Estatuts no es produí fins al 14 d'abril de 1900.

Els primers anys el creixement de la Institució fou espectacular; de disset socis el gener de 1901 es passà a cinquanta el gener de 1902 i a vuitanta-vuit el gener de 1903. Aquest creixement, en bona part fruit de l'entrada d'un

bon nombre d'estudiants i de joves llicenciats de ciències i de farmàcia, promoguda principalment per Francesc Novellas i Roig i Antoni Llorens i Clariana, donà ocasió a enfrontaments entre la majoria dels fundadors i alguns dels ingressats recentment per diferències quant a l'objecte i al nom de l'entitat.

L'equip dirigent que accedí a la presidència arran de les eleccions del 8 de novembre de 1902, encapçalat per Francesc Novellas, proposà un canvi d'Estatuts i de nom de l'entitat i, amb l'inici de l'any 1904, la Institució Catalana d'Història Natural esdevenia la Institució Catalana de Ciències Naturals, cosa que suscità el rebuig dels fundadors. Gairebé immediatament bona part dels socis més antics, entre ells la majoria dels que havien fundat l'entitat, s'escindiren i fundaren una «nova» Institució Catalana d'Història Natural, que quedà oficialment constituïda el 18 de febrer de 1904 per deu socis fundadors (Joan Baptista d'Aguilar-Amat, Joan Comabella i Maluquer, Eugeni Ferrer i Dalmau, Felip Ferrer i Vert, Llorenç Garcias i Font, Josep Maluquer i Nicolau, Salvador Maluquer i Nicolau, Josep M. Mas de Xaxars i Palet, Lluís Soler i Pujol i Antoni de Zulueta), presidits per Felip Ferrer i Vert, com a primer signant de la petició adreçada al Govern Civil. En la seva assemblea fundacional elegiren un primer Consell Directiu, amb l'enginyer químic terrassenc Eugeni Ferrer i Dalmau com a president i Josep Maluquer i Nicolau com a secretari. A poc a poc anaren incorporant nous membres, entre ells no pocs de la Institució Catalana de Ciències Naturals, que sovint mantingueren un règim de doble afiliació. A la fi de l'any, la vella Institució, canviada de nom, desapareixia, mentre la nova, que havia reprès el nom de l'antiga, es mantenia activa i en creixement.

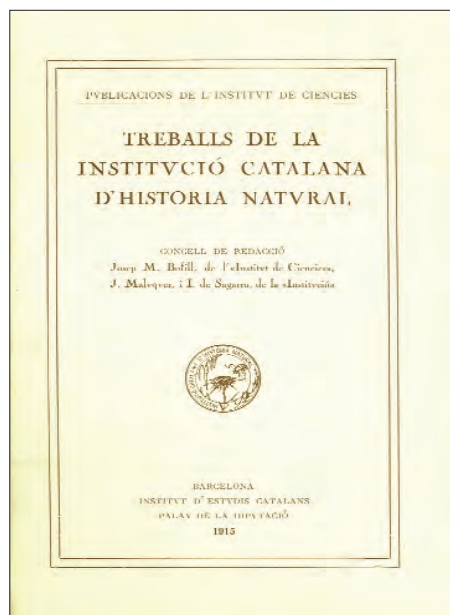
Estrictament parlant, doncs, en termes de continuïtat administrativa, l'actual ICHN no és pas la continuadora de la fundada el desembre de 1899 (que s'hauria extingit a finals de 1904), sinó d'aquesta escissió que reprenia el seu nom el 18 de febrer de 1904 i que ha arribat sense discontinuïtat reconeguda fins al present. Tanmateix, la identitat del nom i de la majoria dels membres fundadors, les circumstàncies de l'escissió i la breu durada de l'intent transformador de la Institució Catalana de Ciències Naturals fan legítim considerar la segona ICHN una continuació de la primera (com, d'altra banda, consideraven els protagonistes dels fets).

En qualsevol cas, al començament de 1905 prenia possessió el primer Consell Directiu dels que podríem anomenar de la sèrie «normal», que ha anat dissortat fins avui en una continuïtat només interrompuda per la Guerra Civil de 1936-1939 i el franquisme. L'únic canvi respecte al que havia estat elegit el 18 de febrer de 1904 era el del president, càrrec que ara requeria en Norbert Font i Sagué, home de consens, un dels pocs que havia estat membre de les dues «institucions» de 1904 i que era vist amb simpatia i respecte per uns i uns altres.

3.2. La Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Buscant una estabilitat econòmica que les irregulars subvencions que l'entitat rebia de la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona des de 1908 no li acabaven de donar, ja a partir de l'any 1910 s'iniciaren algunes gestions per a veure si es podrien obtenir ajuts més estables de la Diputació i fins i tot «per a entrar-hi», és a dir, per a obtenir en l'àmbit del patrimoni natural un estatus similar al de l'IEC inicial de vuit membres en el del patrimoni històric, monumental i artístic.

L'empitjorament de les perspectives de futur de la Institució com a entitat independent a causa de l'esclat de la Primera Guerra Mundial donà ocasió, ja els primers mesos de 1915, al seu Consell Directiu de començar a buscar la manera de fer «obra comuna» amb l'IEC, que ja comptava amb les noves Secció de Ciències i Secció Filològica des de 1911. La resposta inicial de l'IEC va ser rebutjar de ple la pura cooperació pecuniària però oferir, en canvi, una relació anàloga a la creada entre l'Institut i la Societat de Biologia, sobretot en el sentit de publicació, a càrrec



Volum 1 dels *Treballs de la Institució Catalana de Història Natural*

de l'Institut, de treballs o sèries de treballs. La Institució acceptà en principi l'oferta, si bé hi va mostrar algunes reserves, principalment pel que fa als fons bibliogràfics i a les col·leccions de la Institució, que feren prolongar les negociacions més de tres anys.

Finalment, s'arribà a un acord per a incorporar les col·leccions de la Institució al nou Museu de Catalunya de la Junta de Ciències Naturals i traslladar la biblioteca i els efectes bàsics de la Institució, respectivament, a la Biblioteca de Catalunya i als nous locals del Palau de la Generalitat, que l'IEC posava a la disposició de la Institució. També s'aprovaren uns nous Estatuts, similars als de 1912 de la SCB, la ratificació dels quals en una assemblea tinguda el 6 de desembre de 1917 assenyalava la incorporació efectiva de la Institució com a filial de l'IEC i pot ben considerar-se una segona refundació de la Institució.

Aquests Estatuts, tot i la seva transcendència per a la vida de la Institució, foren de curta durada perquè eren inadequats amb la realitat d'aquesta. El 1920 s'aprovaren uns nous Estatuts que foren com un retorn als orígens, a la prístina Institució de 1899 a 1903. D'una corporació tancada es tornava a una entitat igualitària, bé que amb una exigència científica superior a la dels seus inicis i sense alterar la vinculació establerta amb l'IEC.

El 1921 s'introduïa la novetat d'una excursió col·lectiva anual de tres o quatre dies dedicada a estudiar alguna comarca allunyada de Barcelona, amb intervenció activa dels socis locals o dels que tinguessin un coneixement particular de la zona. El primer any es trià el Camp de Tarragona, i es prengué com a centre d'activitats la ciutat de Reus. El 1922 l'excursió col·lectiva anual es dedicà a «la comarca olotina», que, segons el concepte dels organitzadors, abraçava també la vall de Camprodon i el Pla de l'Estany. La de 1923 es dirigí a la «comarca de Terrassa», és a dir, la part més nord-occidental del Vallès. Amb la dictadura primoriverista aquestes excursions deixaren de fer-se i no es reprengueren fins a 1932.

3.3. Els anys difícils de la dictadura de Primo de Rivera

El cop d'estat de Primo de Rivera, el setembre de 1923, assenyalava l'inici d'una etapa d'obligat replegament de la ICHN, que no s'acabà amb la retirada del dictador. Només l'arribada d'una personalitat com Pius Font i Quer a la presidència de la Institució al començament de 1931 i el canvi polític que suposà l'adveniment de la República l'abril del mateix any pogueren reconduir la situació.

La Institució, que no es podia permetre prescindir del local de què disposava al Palau de la Generalitat, immediat a la Biblioteca de Catalunya, i que, d'altra banda, conservava la seva personalitat jurídica i mantenia la propietat d'una part dels volums de la pròpia biblioteca, romangué al local que ocupava al segon pis del Palau de la Generalitat, malgrat que l'IEC l'hagués d'abandonar. Així doncs, de 1924 a 1931, la Institució funcionà sense mantenir pròpiament cap relació orgànica amb l'Institut.

A les restriccions econòmiques, que se superaren suprimint la publicació dels «Treballs» (que ja no es reprendria fins als anys setanta), cal afegir les limitacions que imposava l'actitud hostil al catalanisme de la dictadura. A partir de l'octubre de 1925 els fascicles del *Bulletí* portaven a la coberta el nom de la Institució en castellà, de manera que quedava l'estrany encapçalament *Bulletí de la Institució Catalana de Història Natural*, que es mantingué fins al desembre de 1929. Es donava el cas, en canvi, que tota la «Secció oficial» i les notes bibliogràfiques es publi-

caven sempre en català, fins i tot en alguns fascicles dels anys 1927 i 1928, en què no hi ha ni un sol article publicat en la nostra llengua.

La forçosa situació d'acatament a la dictadura comportà una retracció d'una part considerable del cos social de la Institució. De 137 socis el gener de 1923 passà a 116 el primer de gener de 1930. Les xifres de 1923 ja no es recuperarien fins a l'any 1932 (en què llavors fins i tot se superarien).

3.4. Del redreç dels anys trenta a la consumpció dels seixanta

Després de la caiguda de la dictadura primoriverista el redreç no seria fàcil. La inèrcia associada al funcionament anòmal de més de sis anys i la dificultat de recanvi de les persones que ocupaven els llocs dirigits no hi ajudaren gens. Fins al desembre de 1930 no es renovà la presidència, a la qual accedí Pius Font i Quer, precisament una de les figures més destacades, que s'havia automarginat de la Institució de l'etapa dictatorial. A la vicepresidència, però, hi romandria, fins a 1933, el pare Pujiula, que havia estat el president de 1925 a 1929.

Superades la major part de les inèrcies, el 1932 seria l'any de la normalització. En primer lloc es recuperaren les xifres de socis de 1923. Així mateix es reprenghen activitats ja oblidades com les excursions col·lectives per a visitar i estudiar alguna àrea d'interès per qualsevol concepte, generalment allunyada de Barcelona, en el cas d'aquell any les valls d'Andorra, cosa que donà un pretext per a preparar uns opuscles d'introducció a l'itinerari, que encara avui resulten de força interès i que s'afegiren al tradicional *Butlletí*.

El 1932 portà també la normalització de les relacions amb l'IEC. De fet, de 1932 a 1936 la Institució visqué una autèntica edat d'or. El nombre de socis gairebé es duplicà, i més d'un centenar de membres nous hi ingressaren entre el gener de 1932 i el juny de 1936. Però al creixement quantitatiu s'afegeix el canvi qualitatiu. És sobretot en l'ensenyament que la Institució troba el factor decisiu de creixement i de renovació que semblava encaminar-la, fins que la Guerra Civil ho va tallar abruptament, a una llarga etapa de plenitud, comparable a la dels anys anteriors a la dictadura primoriverista.

L'esclat de la Guerra seria dramàtic per a la Institució. Alguns dels seus membres religiosos o de reconeguda militància catòlica patiren persecució o hagueren d'amagar-se; alguns foren assassinats. L'octubre de 1936 ja no es reprendrien les reunions ordinàries regulars, encara que es mantingué un mínim funcionament de l'estructura directiva. El 1937 encara s'aconseguí editar el fascicle del *Butlletí* corresponent al segon trimestre de 1936, però la Institució ja no reprendria les seves activitats públiques fins molts anys després. Molts anys perquè, si el començament de la Guerra Civil havia estat traumàtic, més ho seria encara el seu final, que s'endugué a l'exili o a la presó els membres més significadament catalanistes o republicans, que la revolució social de 1936 havia respectat.

Havent rebut per totes bandes i en una situació de pràctica il·legalitat, privada de locals, de béns i de tot mitjà material per a dur a terme les seves activitats, la Institució s'eclipsà, com a tal, durant més d'una dècada. Una Comissió del Cinquantenari reeixia, el 1949, a organitzar un conjunt d'actes i a publicar un volum, el 37, del *Butlletí*. Durant un parell d'anys més, fins a la tardor de 1951, hom arribà a organitzar algunes reunions per separat dels grups de geòlegs, de botànics i de zoòlegs i biòlegs. La sessió inaugural del curs 1951-1952, que tingué lloc a Sabadell i incloïa una conferència de Miquel Crusafont sobre «L'evolució, avui», fou el darrer acte conjunt d'aquesta etapa. Només els botànics, que ja s'havien començat a reunir els anys quaranta, encapçalats per Pius Font i Quer, amb la idea de crear una societat pròpia, mantingueren un seguit de reunions, amb un ritme irregular, fins a 1968.

Els anys seixanta, que foren anys de represa per a algunes altres filials de l'IEC, la Institució es trobà a frec de l'extinció. Fins i tot les reunions de botànics, que s'havien mantingut gràcies a l'impuls de Font i Quer, quedaren interrompudes de 1963 a 1966, en morir aquest, fins que Oriol de Bolòs decidí reprendre-les i hi incorporà alguns estudiants de ciències biològiques. Però encara havien de passar uns anys més perquè fos un fet la represa definitiva.

3.5. La vigorosa represa dels anys setanta

Finalment, a la primavera de 1972, un petit nucli de membres, encapçalats per Lluís Solé i Sabarís i Oriol de Bolòs, els dos naturalistes membres de l'IEC, prengueren la decisió de constituir-se en junta gestora provisional i d'alguna manera refundar novament la Institució, encara que aquesta mai no hagués estat formalment dissolta sinó només «sospesa temporalment» pel seu president dels anys cinquanta Josep Maluquer i Nicolau.

Convocades unes primeres eleccions, el 6 de desembre de 1972 resultava elegit el primer Consell Directiu de la nova etapa de la Institució, que mantenia en els seus càrrecs el president, el secretari i el tresorer de la gestora (Francesc Español i Coll, Ramon Folch i Guillèn i Josep Closas i Redonnet, respectivament) i incorporava com a vicepresident Lluís Vallmitjana i Rovira, com a sotssecretari Antoni Obrador i Tudurí, com a bibliotecari Joaquim Gosàlbez i Noguera, com a conservador Joan Rosell i Sanuy i com a consellers Oriol de Bolòs i Sebastià Calzada.

La vigoria de la represa ben aviat sorprendria els seus promotors. Encara no feia un any que funcionava la Institució que ja es llançava la idea de promoure un llibre blanc sobre l'estat de la natura als Països Catalans; gairebé immediatament s'engegava un programa de treball pluridisciplinari sobre els sistemes naturals del delta de l'Ebre i s'organitzaven les primeres comissions especialitzades (cetologia i preservació de la natura) i el primer grup descentralitzat a Sabadell. Pocs mesos després, a la primavera de 1974, apareixia el primer volum de la nova època del *Butlletí* i s'iniciaven les sessions conjuntes amb la SCB, que, a partir de l'any següent, amb la presentació dels treballs en curs per a l'edició del llibre blanc al Laboratori Aragó de Banyuls de la Marenda, prengueren el caràcter itinerant i relativament multitudinari de les excursions col·lectives dels anys vint i trenta.

L'abril de 1976, amb les primeres clarícies d'un temps de llibertat després de la mort del dictador, apareixia el *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Aquell mateix any 1976, a més, la Institució superava els 500 socis, xifra que duplicava amb escreix la que havia tingut en el seu millor moment anterior, el juny de 1936, i apareixia el número 7 de la sèrie «Treballs», el primer d'ençà de l'aparició, l'octubre de 1923, del número 6, corresponent al bienni 1921-1922. Hom comptava també, a la fi d'aquell any, amb grups autònoms en funcionament a Amposta, Manresa, Sabadell i Terrassa i amb cinc comissions perifèriques (de Cetologia, d'Ornitologia, de Lepidopterologia, d'Estudis sobre el Quaternari i de Lexicografia). L'equip per a l'estudi dels sistemes naturals del delta de l'Ebre havia acabat els seus treballs i preparava una publicació que sortiria a llum en la sèrie de «Treballs» el 1977.

Coberta del número 7
de la sèrie «Treballs»



3.6. Cap a la normalitat

Però la situació real era força més precària del que les realitzacions podrien fer pensar. La Institució no disposava de locals ni d'altres ingressos regulars que no fossin les quotes dels seus socis. La seva secretaria era allotjada provisionalment al Departament de Botànica de la Facultat de Biologia des de la represa de 1972. La crisi de creixement, que es congruava ja el 1975, es desfermà el 1977. Les quotes dels socis amb prou feines arribaven per a cobrir les despeses ordinàries de funcionament i de comunicació interna. Com més creixia la Institució, més deficitària es tornava. Això comportà uns anys d'una certa atonia, potser per comparació amb l'acceleració extraordinària dels anys inicials de la represa, i d'una mica d'incertesa en relació amb el futur en el marc social i institucional canviant dels anys de la transició.

Finalment, el 1982 es donà un primer pas en ferm cap a la normalització: l'IEC havia pogut instal·lar-se a la Casa de Convalescència i allí podien també instal·lar-se les secretaries de les societats filials. El 1983 es discutia un document sobre les línies d'actuació que haurien de ser prioritàries per a la Institució i s'acordà potenciar especialment les publicacions sistemàtiques, els catàlegs i les guies de camp, així com promoure les excursions de caire didàctic per a ajudar al reciclatge dels socis dedicats a la docència.

Actualment, les activitats principals de la ICHN consisteixen en l'organització de cicles de sessions científiques, jornades i seminaris tècnics i cursos naturalistes. També es desenvolupen diverses activitats conjuntament amb unes altres entitats de caire naturalista i tasques d'assessorament a les institucions. El més important ha estat la realització, amb la participació d'un ampli equip d'especialistes en diverses disciplines, de l'*Estratègia catalana per a la conservació i l'ús sostenible de la diversitat biològica* (1998-1999). Més d'un centenar d'experts, vinculats a les diverses branques de les ciències naturals i socials, de l'economia i del dret, han col·laborat en la redacció dels informes corresponents als cinquanta-cinc temes desenvolupats en el marc d'aquest projecte. Més recentment, s'han començat a desenvolupar projectes relacionats amb la promoció de la recerca i la seva aplicació a la gestió i la conservació dels sistemes naturals, com l'avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya o la connectivitat ecològica i paisatgística.

La ICHNH té delegacions al Bages, a Osona, a la Garrotxa, al País Valencià i a la Franja de Ponent, que organitzen regularment les seves pròpies activitats i participen de la vida social general de la Institució, i té com a societats adherides la Societat Catalana de Lepidopterologia, el Grup Mineralògic Català, el Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord, el Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà, la Societat Catalana de Micologia i l'Estació Biològica de l'Aiguabarreig.

Annualment es publica un número del *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, que recull articles i notes científiques relacionades amb l'estudi dels organismes i dels sistemes naturals i la seva conservació. També es publiquen treballs de recerca monogràfics, sense periodicitat fixa, dins de les sèries «Memòries» i «Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural».

4. LA INSTITUCIÓ CATALANA D'ESTUDIS AGRARIS

La tercera filial de la SECCB és molt més jove que les altres dues. La Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA) nasqué als inicis de la transició democràtica amb la voluntat d'esperonar i de divulgar els avenços de les ciències agràries als Països Catalans. Nascuda com una associació independent, s'integrà com a filial a l'IEC el 1984. Compta, actualment, amb uns 400 socis.

4.1. Un fruit del Congrés de Cultura Catalana

El 15 de maig de 1977, a Lleida, tenia lloc l'acte de cloenda dels treballs de l'Àmbit d'Agricultura del Congrés de Cultura Catalana. Un grup de persones vinculades a l'agricultura catalana que havien participat en les activitats d'aquest Àmbit van aprofitar l'acte per a promoure la creació d'una entitat que aplegués els professionals catalans de les ciències agràries interessats a estudiar, discutir i cercar solucions als problemes de l'agricultura als Països Catalans.

Aquell mateix any es constituïa una comissió gestora i uns grups de treball per a dur endavant el projecte. Es presentà amb una circular en la qual s'expressava el propòsit de crear un Institut Català d'Estudis Agraris amb la finalitat d'estudiar les diferents temàtiques de l'agricultura, la ramaderia, l'agroindústria i la forest catalanes i de desenvolupar les activitats relacionades amb aquestes en els aspectes científic, tècnic, social, econòmic, jurídic, històric, cultural i divulgador. També es proposava fomentar, promoure i desenvolupar actuacions que contribuïssin a un coneixement i un progrés més grans de les activitats agropecuàries i forestals als Països Catalans. Ben aviat anunciava en un opuscle els grups de treball que s'organitzaven en el marc de l'associació naixent. Dos anys més tard es convocava una assemblea constituent, que tingué lloc el 9 de juny de 1979, en la qual es nomenà el primer Consell Directiu, sota la presidència del fitopatòleg Josep M. Puiggròs i Jové.

La primera dificultat, un cop legalitzada la Institució, fou la insuficiència de recursos econòmics per a poder plantejar noves activitats dirigides als socis i portar-les a terme. Hom decidí estructurar la ICEA per seccions d'àrees d'interès. També es posaren en marxa tot un seguit de cursets, jornades i conferències. El mes d'octubre de l'any 1980 s'inicià, amb un número 0, la publicació de la revista *Quaderns Agraris*, de la qual han aparegut trenta números més fins al desembre de 2006.

4.2. La integració a l'Institut d'Estudis Catalans

El mateix any 1979 que la ICEA es constituí s'incorporà a la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, integrada per diverses filials de l'IEC i unes altres institucions interessades per la lexicografia científica en català, que funcionà fins a 1982. Aquesta primera tasca compartida amb algunes de les filials de la SC de l'IEC va acabar de desvetllar l'interès dels dirigents de la ICEA per adquirir la condició de filial de l'IEC. Les primeres gestions es produïren el 1980 i, després de llargues negociacions, el 1984 l'IEC acceptà la ICEA com a filial adscrita a la SC.

La incorporació a l'IEC com a societat filial donà estabilitat a la ICEA i l'animà a plantejar-se objectius nous. L'any 1981, durant les primeres etapes de la negociació, ja s'havien estructurat les seccions d'Agricultura General, de Protecció Vegetal, Forestal i d'Estudis Rurals. El 1987 es creà la Secció de Ramaderia, i el 1991, la d'Ornamentals i la de Sòls, aquesta darrera fruit de la fusió entre grup de Sòls de la ICEA i la delegació territorial a Catalunya de la Societat Espanyola de la Ciència del Sòl, membre de la Societat Internacional de la Ciència del Sòl.

En poder disposar d'una subvenció per a publicacions i d'uns serveis de correcció i d'edició, també quedà consolidada la publicació dels *Quaderns Agraris*, mantinguda fins avui, i es pogué començar a convocar els premis ICEA per a estudiants. El 1984 la ICEA va publicar el *Manual de males herbes dels conreus de Catalunya*. D'una altra banda, l'entitat també va poder traslladar el domicili social a la seu de l'IEC i abandonar els locals que fins llavors tenien cedits a precari per la Diputació de Barcelona a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona.

El suport de l'Institut permeté igualment a la ICEA acudir a plataformes com la Universitat Catalana d'Estiu (UCE) de Prada de Conflent per donar a conèixer les seves activitats a un públic més ampli d'arreu dels Països

Catalans; així, en el marc de l'UCE, a partir de 1985, se celebren cada any unes Jornades d'Agricultura. També s'obrí la possibilitat de rebre ajuts de la CIRIT per a determinades activitats fins llavors inassolibles pel seu cost.

El 1986 es convocà un congrés per a commemorar el desè aniversari de la iniciativa de crear la Institució; es desenvolupà a Barcelona i Caldes de Montbui el mes d'abril de 1988 sota el títol «Evolució i perspectives de futur de l'agricultura a les contrades de parla catalana». Aquest congrés comptà amb el suport del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP) de la Generalitat de Catalunya i la col·laboració de les escoles d'enginyers agrònoms i d'enginyers tècnics agrícoles de Lleida, dels col·legis d'enginyers agrònoms, d'enginyers tècnics i perits agrícoles, d'enginyers forestals, de tècnics forestals i de veterinaris de Catalunya, de Banca Catalana i de la Caixa de Catalunya.

4.3. ELS ANYS RECENTS

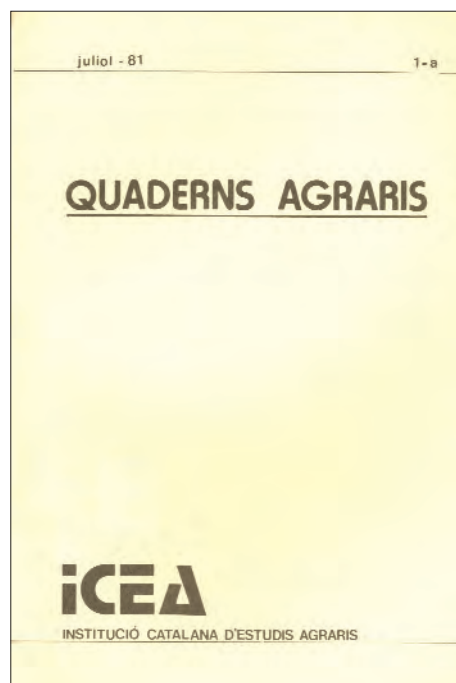
A finals del mateix any 1988 deixà la presidència Josep M. Puiggròs, que havia ocupat el càrrec des de la fundació de l'entitat, i fou elegit nou president Joan Pere Vilà-Hors, que, fins a la seva jubilació dos anys abans, havia estat professor numerari de fitopatologia a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona i director gerent, responsable de la Divisió d'Agricultura, de Ciba-Geigy, SA. L'any següent la ICEA rebia del DARP de la Generalitat de Catalunya la Placa de l'Agricultura Catalana en reconeixement de la tasca realitzada en favor de l'agricultura de Catalunya i tenia lloc la primera edició de les Jornades Tècniques de la ICEA a la Fira de Sant Miquel de Lleida, que tractaren el tema «Qualitat i tendències del mercat mundial en el sector agroalimentari».

El 1990 fou l'any del segon congrés de la ICEA, que va tenir lloc a la Universitat de Lleida i tractà el tema «L'agricultura catalana davant el repte del Mercat Comú Europeu». El tercer, sobre «Agricultura i qualitat ambiental a Catalunya», va tenir lloc a la Universitat de Girona el 1994 i marca un punt d'inflexió en les activitats i la vida social de l'entitat, que iniciava, aquell mateix any, la publicació dels seus *Dossiers Agraris*, publicació no periòdica de monografies especialitzades de la qual s'han publicat nou títols fins a 2006.

La reflexió sobre la marxa i el futur de la ICEA que se suscità a partir del tercer congrés es concretà en una assemblea extraordinària d'anàlisi i de reflexió, celebrada al castell de Montesquiú el 3 de juny de 1995. Entre les conclusions d'aquest congrés destaca la importància atorgada a la publicació de les activitats, a la celebració de col·loquis monogràfics i a la necessitat de potenciar les publicacions regulars existents: *Quaderns Agraris*, que el 1996 començà a aparèixer regularment dos cops l'any, i *Dossiers Agraris*.

El vintè aniversari de la ICEA, el 1997, coincidí amb el norantè de l'IEC i amb aquest motiu, a més de participar en les activitats programades per l'IEC, la ICEA programà uns «debats itinerants» a les diferents universitats de Catalunya amb ensenyaments relacionats amb el seu àmbit d'actuació, sota el títol genèric de «La Catalunya agrària en l'horitzó del 2001». El ressò obtingut pels debats itinerants a les diferents ciutats on es feren posà de manifest la conveniència de mantenir una presència permanent de la ICEA en forma de delegacions territorials, si més no a les demarcacions de Lleida, Girona i Tarragona. Així s'acordà en assemblea el mateix 1997 i l'any següent es procedí a nomenar delegats en aquestes tres demarcacions, amb un mandat de tres anys, com el dels càrrecs del Consell Directiu.

Coberta dels *Quaderns Agraris*



La línia de col·laboració amb unes altres filials de l'IEC, iniciada igualment el 1997, es mantingué els anys següents (1998-1999) amb la participació en la preparació, sota la direcció de la ICHN, de l'*Estratègia catalana per a la conservació i l'ús sostenible de la diversitat biològica*, i el 2001 amb la intervenció a les Jornades Científiques sobre l'aigua organitzades per l'IEC amb la participació de totes les filials.

L'any 2000 tingué lloc a Tarragona el quart congrés de la ICEA, que s'havia ajornat el 1997 a causa dels actes commemoratius del vintè aniversari. Tingué per tema central «Les noves tecnologies en l'àmbit agrari» i va permetre apropar al sector agrari dels Països Catalans el treball de les universitats i dels centres de recerca catalans en l'àmbit de les noves tecnologies o amb l'aplicació d'aquestes, així com obrir un debat on podien identificar-se els requeriments de recerca i el desenvolupament del sector. D'una altra banda, també va ajudar a descobrir les sinergies del treball en comú de les institucions de recerca i desenvolupament amb el sector productiu i els camins que les havien de fer possibles.

El novembre de 2002 Joan Ràfols Casamada, que havia estat cap del Servei d'Informació i Comunicació del DARP, succeïa a la presidència de la ICEA Joan Pere Vilà-Hors.

El cinquè congrés ha tingut lloc al Campus de Castelldefels de la Universitat Politècnica de Catalunya en el marc dels actes del Centenari de l'IEC, amb el tema «1907-2007: Cent anys d'agricultura catalana / Cent anys de l'Institut d'Estudis Catalans».